

А.П. Каніщенко, М.І. Чабайовська

УКРАЇНСЬКА МОВА

МЕТОДИКА РОБОТИ НАД ОДНИМ СЛОВОМ

*Схвалено комісією з педагогіки
та методики початкового навчання
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

ББК 74.268.1
К19

Рецензенти:

кандидат філологічних наук, доцент, завкафедри української мови
і методики викладання Тернопільського національного
педагогічного університету.

Гузар Олена Володимирівна

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки і методики
початкового навчання Вінницького державного
педагогічного університету ім. М.Коцюбинського

Лапшина Ірина Миколаївна

викладач української мови і методики навчання в початковій школі, голова
комісії викладачів української філології, викладач-методист вищої категорії

Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу

Козутюк Оксана Василівна

*Схвалено комісією з педагогіки та методики початкового навчання
Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(Лист №1.4/18-Г-305 від 14.06.2010 р.)*

Каніщенко А.П., Чабайовська М.І.

К19 Українська мова. Методика роботи над одним словом. —
Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2011. — 128 с.

ISBN 978-966-10-1364-2

Навчальний посібник містить завдання з української мови для учнів початкових класів за методикою опрацювання одного слова, завдяки яким можна сформувати не лише мовленнєві, а й мовні уміння і навички, розвинути творчі здібності молодших школярів за інноваційними технологіями.

Для вчителів початкових класів загальноосвітньої школи, батьків, студентів вищих педагогічних навчальних закладів II–IV рівнів акредитації.

ББК 74.268.1

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальне видання

Каніщенко Антоніна Пантелеймоновна
Чабайовська Марія Іванівна

Українська мова. Методика роботи над одним словом

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Любов Левчук*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Тетяни Золосдової*

Підписано до друку 06.12.2010. Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 7,44. Умовн. фарбо-вдб. 7,44.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК № 370 від 21.03.2001 р.

«Навчальна книга — Богдан», а/с 529, м. Тернопіль 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
publishing@budny.te.ua www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1364-2

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2011

1. Слово. Акація

2. Лексичне значення.

Назва кількох видів посухостійких дерев або кущів з білими чи жовтими квітками.

3. Звуко-буквений аналіз.

Акація — [ака́ці́я], а-ка-ці-я:

4 склади, другий — наголошений.

7 звуків: [а], [к], [а], [ц´], [і], [й], [а];

6 букв: а (а), к (ка), а (а), ц (це), і (і), я (я).

Голосні: [а], [а], [і], [а].

Приголосні — [к], [ц´], [й]:

дзвінки — [й];

глухі — [к], [ц´].

У слові звуків більше, ніж букв, бо літера «я» на письмі після голо-
сного позначає 2 звуки: [й], [а].

4. Розбір слова за будовою.

Акаці́я — акаці́йк[а], акаці́єв[ий].

Акаці́[й а] — акаці́[й є]вий.

5. Морфологічно-синтаксичний аналіз слова.

Автобус їде по алеї,
акація цвіте в садку,
а ми, зібравшись під нею,
абетку вивчимо легку.

(Н. Забіла)

Акація — (що?) імен., поч. ф. — акація, загальна назва, назва не-
істоти, жін. р., одн., Н. в., в реченні — підмет.

Дихають тихо акації ніжні,
злегка колишуться в сутіні срібній.

(О. Олесь)

Акації — (що?) імен., поч. ф. — акація, загальна назва, назва не-
істоти, мн., Н. в., в реченні — підмет.

6. Сенкан.

1. Акація.

2. Грайлива, розкішна.

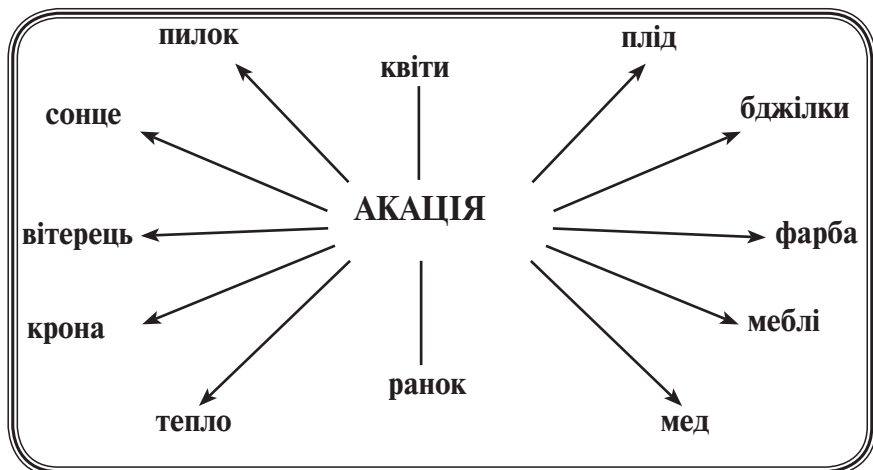
3. Звеселилася, завітчалась, заграла.

4. Запінилась акація білосніжним цвітом.

5. Дерево (медоносне).

Коментар. Акація — це назва куща або дерева. Цвіте вона білими
або жовтими квітками. Квіти акації — медоносні.

7. Асоціативний кущ до слова *акація*.

8. Опорна лексика для розвитку усного зв'язного мовлення.

Іменники

акація
крона
квіти
бджілки
мед

Прикметники

світлолюбна
розлога
медоносні
невтомні
золотий

Дієслова

тягнеться
гойдається
набираються
працюють
гудуть

9. Цікаво знати.

Акація біла — дерево родини бобових, світлолюбне, до 35 м заввишки, проріджене, розпускається пізно, з коричневою корою та глибокими тріщинами. Квітки білі, 2 см завдовжки, зібрані в густі китиці завдовжки 10-20 см, дуже духмяні.

Робінія псевдоакація — найрозповсюдженіший в Україні вид, який використовується, передусім, на півдні для озеленення та захисних насаджень. У себе на батьківщині в Східній частині Сполучених Штатів Америки росте невеликими групами або окремими екземплярами в листяних лісах. Крона велика, розлога. Кора сіра, темно-сіра або ж коричнювата,

вподовж стовбурів і старих гілок потріскана; молоді гілки зеленуваті або червонуваті.

Листки 18-20 см завдовжки, чергові, непарноперисті з 4-10 парами довгастих, довгасто-овальних або овальних листочків від 2 до 4 (6) см завдовжки. Листочки цілокраї з округлою або трохи звуженою основою і тупою верхівкою, яка закінчується вістрям. Зверху зелені, зісподу блідо-зелені або сірувато-зелені, по жилках трохи опушені. Прилистки (до 2 см завдовжки) мають вигляд прямих або трохи зігнутих колючок. Плід — довгасто-лінійний біб (4-8 см завдовжки), насінини вузько-ниркоподібні, коричневі або темно-бурі, матові. Росте в чистих і мішаних насадженнях. Солевитривала, світлолюбна рослина. Цвіте у травні—червні.

10. Усна побудова речень з опорною групою лексики.

Тягнеться світлолюбна акація вгору до сонця. Її розлога крона злегка гойдається від вітру. Медоносні білі квіти набираються сонячного тепла. Невтомні бджілки працюють з самого ранку до пізньої ночі. Люди заготовляють на зиму золотий мед з акації.

11. Учні самостійно складають текст певного типу (розповідь, опис або міркування) і стилю (художнього, публіцистичного або наукового).

1. Слово. *Фіалка*

2. Лексичне значення.

1) Трав'яниста рослина родини фіалкових із фіолетовими, рідше жовтими, білими або різноколірними квітками.

2) Квітка цієї рослини.

3. Звуко-буквений аналіз.

Фіалка — [ф'і́алка], фі-ал-ка:

3 склади, другий — наголошений.

6 звуків: [ф'], [і], [а], [л], [к], [а];

6 букв: ф (еф), і (і), а (а), л (ел), к (ка), а (а).

Голосні — [і], [а], [а].

Приголосні — [ф'], [л], [к]:

дзвінки — [л];

глухі — [ф'], [к].

Кількість звуків і букв у слові однакова.

4. Розбір слова за будовою.

Фіалк[а] — фіалочк[а], фіалков[ий].

5. Морфологічно-синтаксичний аналіз слова.

Приблудились *фіалки* в грудень,
облягли підвіконня цвітом,
і ураз мій засніжений будень
освітився ласкавим літом.

(*О. Матійко*)

Фіалки — (що?) імен., поч. ф. — *фіалка*, загальна назва, назва неістоти, мн., Н. в., в реченні — підмет.

І проліски, й травка,
й зелена муравка,
й кульбаба ясна,
й *фіалка* ясна —
всі квіти весняні,
веселі, кохані
з-під листя виходять.
Голівки підводять
од сну зимового
до сонця ясного!

(*Олена Пчілка*)

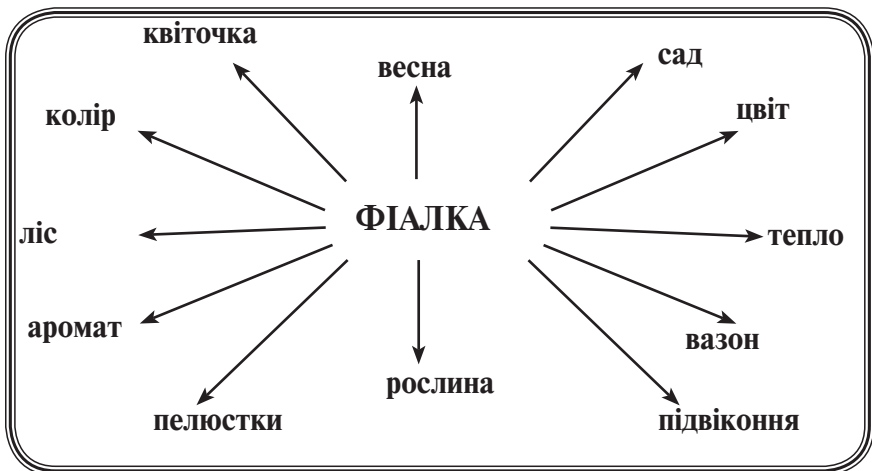
Фіалка — (що?) імен., поч. ф. — *фіалка*, загальна назва, назва неістоти, жін. р., одн., Н. в., в реченні — підмет.

6. Сенкан.

1. Фіалка.
2. Ніжна, блакитна.
3. Оживає, пробивається, символізує.
4. Тендітна фіалка символізує весну.
5. Квітка.

Коментар. Фіалка — це квітка, яка символізує весну, тепло спокій.

7. Асоціативний куцх до слова *фіалка*.

8. Опорна лексика для розвитку усного зв'язного мовлення.

Іменники

весна
ліс
квіточка
колір
тепло

Прикметники

рання
сонний
чарівна
ніжний
справжнє

Дієслова

прилетіла
прокидається
пробивається
заворожує
огортає

9. Цікаво знати.

Фіалка — рід квіткових рослин родини фіалкових, існує від 200 до 500 видів у всьому світі, переважно в помірних широтах Північної Півкулі, але також зустрічається на Гавайях, в Австралії та в Андах (Південна Америка). Вони зазвичай ростуть у вологих і злегка затінених умовах.

Більшість фіалок — маленькі багаторічні рослини, але деякі — однорічні, а деякі — невеликі кущі. Кольори квіток змінюються залежно від виду, багато з них фіолетові, як пропонує назва, деякі блакитні, жовті, білі або кремові, деякі — двокольорові, часто блакитний і жовтий. Розквіт часто рясний, трапляється зазвичай навесні або влітку.

Відома риса деяких фіалок — тонкий аромат їх квіток; разом з терпенами, головний компонент запаху — кетонна сполука іонон, який тимчасово робить рецептори носа нечутливими, ще перешкоджає подальшому відчуттю запаху квітки.

10. Усна побудова речень з опорною групою лексики.

Несподівано прилетіла рання весна... Сонний ліс поступово прокидається. Справжнє тепло огортає його володіння. З-під снігу пробивається чарівна квіточка. Її ніжний колір заворює. Це — фіалочка, вісниця весни і тепла.

11. Учні самостійно складають текст певного типу (розповідь, опис або міркування) і стилю (художнього, публіцистичного або наукового).

1. БЕРЕСТ — листяне дерево з коричнево-сірою корою і овальними, загостреними на кінці листочками, яке використовують для живоплотів та захисних лісонасаджень.

Інше значення: кора, луб берези; виріб з дерева, гілки; будівельний матеріал.

2. Сенкан.

1. Берест.
2. Цінний, корисний.
3. Гомонить, заворожує, приваблює.
4. Садибу огородили берестовим живоплотом.
5. Дерево (листяне).

Коментар. Берест — дерево, цінний матеріал для побудови загорожі з густонасаджених берестових дерев або кушів. Цей вид дерева ще використовують для захисних лісонасаджень.

3. Цікаво знати.

Берест — дерево родини ільмових, з характерним крилатим насінням, до 30 м заввишки.

Берест — карагач, листопадне дерево, висотою до 30 м і 1,5 м в діаметрі. Листя зубчате, подовжене. Квітки зібрані в пучки. Цвіте в березні—квітні, до того, як розпуститься листя. Квіти медоносні. Плоди (крилатки) спіють у травні—червні. Живе до 300 років.

Росте по низинних лісах Південної і Середньої Європи, поширений на більшій території України. Деревина береста тривка, еластична, жовтаво-брунатного кольору, використовують у возівництві, токарстві, для вироблення музичних інструментів, фанери тощо.

Кора цього дерева насичена дубильними та фарбуючими речовинами. Берест насаджують часто в парках. Рослина придатна для зміцнення схилів.

4. Склади самостійно опорну групу лексики для написання твору та асоціативний куш до цього слова.

5. Напиши розповідь про цінність береста у житті людини, використовуючи елемент художності.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови // Укладач і головний редактор В.Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. — Київ: Академвидав, 2004.
3. Етимологічний словник української мови в семи томах. — Том перший (А-Г). — К., 1982.
4. Каніщенко А.П. Вчимося писати твори: Дидактичний матеріал. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2008.
5. Каніщенко А.П. Опорні групи лексики для розвитку зв'язного мовлення: Дидактичний матеріал. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2008.
6. Колеченко А.К. Энциклопедия педагогических технологий. — СПб.: Каро, 2006.
7. Коломієць М.П. Словник укр. мови в малюнках. — К.: Освіта, 1995.
8. Кроуфорд А., Саул В. та ін. Технології розвитку критичного мислення учнів. — Київ: Плеяди, 2006.
9. Лінгвістичний аналіз: Практикум. Навчальний посібник/ За ред. Г.Р. Передрій. — К.: Видавничий центр «Академія», 2005.
10. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ За наук. ред. М.С. Вашуленка. — К.: Літера ЛТД, 2010.
11. Новий тлумачний словник. У 3-х томах //Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. — К.: Аконтіт, 2008.
12. Полюга Л.М. Словник українських морфем. — Львів: Світ, 2001.
13. Прищепа К.С., Лук'яненко В.Г. Тематичний словник школяра. — К.: Гала, 1997.
14. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології. — Харків: ВГ «Основа», 2003.
15. Словник епітетів української мови / За ред. Єрмоленко С.Я. — К.: Довіра, 1998.
16. Чабайовська М.І. Мовний розбір у вищій та початковій школі: Навч.-метод. посібник. — Тернопіль: Мальва — ОСО, 2008.
17. Яценко І.Т. Морфемний аналіз. — Словник-довідник. — У 2 т. — К.: Вища школа, 1981.
18. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Лілія>.